

Exoten gedagvaard

Wim van der Schot

De sterke toename van uitheemse vogelsoorten heeft onder natuurbeschermers, natuurbeheerders en vogelaars tot veel discussie geleid. In het algemeen zijn het de tegenstanders van deze zogenaamde exoten, die in deze discussie nadrukkelijk stelling nemen. De soms hoog oplopende emoties blijken echter vaak een belemmering te zijn om over dit onderwerp genuanceerd en bespiegelend na te denken. De exotendiscussie kan daarom wel een impuls gebruiken. Er is behoefte aan een nuchtere benadering, waarbij de problematiek vanuit diverse perspectieven wordt gezien, het feitenmateriaal zakelijk wordt gepresenteerd en enige zaken op een rijtje worden gezet.

Geen nieuw verschijnsel

Vanaf het moment dat het Nederlandse gebied bewoond is geraakt, hebben de activiteiten van de mens veranderingen veroorzaakt in de samenstelling van fauna en flora. Aanvankelijk bestonden deze activiteiten uit kleinschalige exploitatie van de aangetroffen wilde planten en dieren. Al in een vroeg stadium echter zijn er gebiedsvreemde planten en dieren geïntroduceerd, met name kweekvormen van soorten die elders hun oorsprong hebben. Vooral de latere grootschalige introductie van gedomesticeerde soorten heeft verstrekkende gevolgen gehad voor de inheemse natuur. Een groot deel van de thans aangetroffen 'natuur' wordt dan ook gevormd door kunstmatig geselecteerde cultuurgewassen en 'huisdieren', terwijl veel inheemse soorten nog slechts een marginaal bestaan hebben. Wilde inheemse soorten zijn over het algemeen schaarser geworden, of soms zijn ze voorgoed verdwenen.

In dit grondig omgevormde landschap zijn, verrassenderwijs, echter ook veel wilde planten- en diersoorten spontaan toegestroomd die hier van oudsher niet of nauwelijks voorkwamen. In veel gevallen betreft het soorten die in natuurlijke steppes of halfwoestijnen hun oorsprong hebben. Dankzij uitbreiding van het areaal landbouwgrond en de daarbij aangelegde wegen en bebouwing, kwam er een groot oppervlak aan steppachtig gebied beschikbaar voor soorten

die blijkbaar onder deze omstandigheden goed konden gedijen.

Deze opportunistische areaaluitbreiding is vooral goed zichtbaar bij vogels. Het voorkomen van soorten als Kievit, Roek, Ooievaar, Huismus en Boerenzwaluw is voornamelijk in dit licht te verklaren. In zekere zin zijn deze immigranten uitheems, omdat deze zeer waarschijnlijk nooit eerder in het Nederlandse gebied hebben geleefd. Ook van andere, voorheen niet-inheemse, dier- of plantensoorten zijn talrijke voorbeelden te geven van spontane vestiging.

Naast de spontane vestiging van uitheemse wilde planten en dieren, zijn er, vooral de laatste decennia, uitheemse wilde vogelsoorten geïntroduceerd. In sommige gevallen zijn deze introducties weloverwogen zoals bij de Fazant of de Rode Patrijs (voor de sier of ten behoeve van de jacht). In de meeste gevallen betreffen het echter onopzettelijke introducties, in gevallen waarbij individuen van soorten vrijheid verkiezen boven gevangenschap. Veel van deze soorten hebben een verleden als sier-, lok- of kweekvogel, waarvoor een zekere vorm van vrijheidsbeperking gold. In andere gevallen is de herkomst van bepaalde soorten niet goed te achterhalen. Zelfs van erkende wilde soorten, zoals de Grauwe Gans, de Patrijs of de Turkse Tortel, is niet duidelijk of de regelmatige introducties in Europa, populaties van overwegend wilde herkomst hebben doen ontstaan. Zelfs populaties van soorten met

De Roeken hebben geprofiteerd van de uitbreiding van het areaal landbouwgrond en omdat er een groot oppervlak aan steppachtig gebied beschikbaar kwam.
Foto: Piet Munsterman.

een verondersteld onberispelijk wild verleden, zoals die van de Brandgans of de Bruiduiker, bliken thans 'verontreinigd' te zijn met geïntroduceerde individuen die genetisch of qua migratorische imprinting afwijken ten opzichte van individuen uit inheemse wilde populaties. Voor erkende exoten geldt echter soms het omgekeerde: een deel van deze populaties is mogelijk van wilde herkomst, zoals wordt vermoed bij de Canadese Gans en de Casarca. Voor slechts enkele exoten kan worden beredeneerd dat de soorten vrijwel zeker niet op eigen kracht zijn komen aanvlagen.

Voor de duidelijkheid wordt 'exoot' hier als volgt gedefinieerd: *Exoten zijn soorten waarvan aanmerkelijk is dat individuen van deze soorten hier voorheen niet in het wild voorkwamen, in het algemeen niet op eigen kracht vanuit wilde populaties zijn geïmmigreerd, geen verleden hebben als huisdier en in staat zijn gebleken zich in het wild voort te planten.*

Deze definitie betekent dat de door Lensink (1996) gepubliceerde recente lijst van Nederlandse exoten als leidraad kan dienen (vanwege hun overwegend verleden als gekweekt benuttingdier, zijn de 'Rotsduif' (*Columba livia domestica*), de gedomesticeerde Grauwe Gans/Soepgans, gedomesticeerde soepeenden en de Knobbelzwaan buiten de categorie 'exoten' gehouden).

Negatieve effecten

Het is opmerkelijk dat er bij de discussie over exoten onevenredig aandacht is voor vogels en zoogdieren, terwijl de grote ecologische impact van soorten uit minder zichtbare dier- en plantgroepen nauwelijks wordt opgemerkt. Voorbeelden van deze 'verborgen' exoten zijn er te over: vissen (Karper, Snoekbaars), kreeftachtigen (Chinese Wolhandkrab, Amerikaanse Rivierkreeft), amfibieën (Amerikaanse Brulikkik), insecten (fruitvlieg, Coloradokever), zeer veel hogere en lagere planten (Amerikaanse Vogelkers, Canadese Fijnstraal, Nieuw-Zeelands Mos) en talrijke nog minder zichtbare soorten, waaronder weekdieren en micro-organismen. Sommige van deze verborgen soorten komen in zeer grote aantallen voor. Wij worden letterlijk omringd door ontelbare gebiedsvreemde organismesoorten die een zeker ecologisch effect hebben, met als gevolg dat een deel van de inheemse fauna en flora, voornamelijk in negatieve zin, wordt beïnvloed. Elders op de wereld, met name op geïsoleerde eilanden, hebben geïntroduceerde uitheemse soorten de ondergang betekend van menige inheemse soort. Andere soorten zijn tot aan de rand van de afgrond geraakt. Langzaam groeit daarbij het inzicht dat vooral deze minder goed vast te stellen exoten een groot ecologisch effect hebben op de inheemse fauna en flora. De onevenredige belangstelling voor 'zichtbare' exoten is echter niet verwonderlijk. Niet alleen worden deze soorten opgemerkt en 'ervaren'. Er kan bovendien vaak worden vastgesteld of deze soorten 'schadelijke' effecten voor economie en natuur hebben en er kunnen soms concrete maatregelen worden overwogen om deze effecten te beperken.

Met betrekking tot dit laatste, blijkt dit in de praktijk echter tegen te vallen. Zelfs grootschalige bestrijdingsacties tegen bijvoorbeeld de Muskusrat, Amerikaanse Vogelkers, het Konijn of kakkerlakken hebben slechts een kortdurend en lokaal effect. Het blijkt dat voor exoten, uitzonderingen daargelaten, geen maatregelen kunnen worden getroffen om ze definitief uit te schakelen.

Dit neemt echter niet weg dat tegenstanders van exoten pleiten voor consequente bestrijding. Ten aanzien van vogelxoten wordt soms zelfs gepleit voor de volledige verwijdering van enige met name genoemde soorten. Zij menen dat er voldoende aanleiding is om dergelijke maatregelen thans te nemen. Hun belangrijkste argumenten zijn de volgende:

1. Exoten veroorzaken economische schade en overlast;
2. Exoten zijn concurrenten voor inheemse soorten waardoor de laatste in aantal afnemen of verdwijnen;
3. Exoten kunnen hybridiseren met verwante wilde soorten, met als gevolg dat het voortbestaan van populaties van inheemse soorten wordt bedreigd.

Om een oordeel te vormen over deze argumentaties zal ik puntsgewijs nagaan of er feitelijke aanwijzingen zijn die deze beweringen ondersteunen.

Economische schade en overlast

De vraag wordt gesteld in welke mate exoten schade en overlast veroorzaken. In tegenstelling tot wat algemeen wordt verondersteld, is de totale exotenpopulatie in de afgelopen paar decennia afgenomen. De sterke afname van de Fazant als gevolg van een wettelijk verbod op het uitzetten van deze hoenders, de toename van de Vos (fazantenpredator 'par excellence') en biotoopachteruitgang, hebben vooral bijgedragen tot deze afname. Deze afname is bij lange na niet goedge maakt door de toename bij eendachtige exoten, zelfs niet door de Nijlgans die thans toch met meer dan duizend broedparen voorkomt.

Als belangrijke schade veroorzakende soort, vraagt de Fazant met 25-75.000 broedparen bijzondere aandacht. Volgens het Uitvoeringsprogramma Faunabeleid van de provincie Noord-Holland is de Fazant een soort die structurele schade toebrengt aan landbouwgewassen. Uit een recent jaarverslag van het Jachtfonds (1995) blijkt echter dat er slechts 3410 gulden aan schadevergoeding is uitbetaald (was 20.245 gulden in 1995!). Op een totaal van vier miljoen aan uitgekeerde schadevergoeding is dit bedrag te verwaarlozen en men mag dan ook veronderstellen dat de landbouw geen grote schade ondervindt. Daarnaast betekenen de dalende populatietrend en de geïntinueerde jachtpraktijk ten aanzien van deze soort dat deze landbouwschade nog verder zal afnemen. Ook met betrekking tot andere vormen van overlast lijkt de Fazant geen grote problemen te veroorzaken.

Voor de tweede belangrijkste exoot, de Nijlgans,

geldt dat er onvoldoende inzicht is in de schade-problematiek. Nijlganzen zijn voornamelijk herbivoren die hun voedsel vooral in sloten en op grasland vinden. Aangezien het Jachtfonds geen vergoedingen verstrekt voor schade die door deze buitenwettelijke soort wordt aangericht, zijn er geen cijfers beschikbaar. In Drenthe hebben boeren inmiddels echter wel schadeclaims ingediend (Lensink 1996), waaruit wellicht kan worden afgeleid dat aldaar enige schade optreedt.

Vanwege de nog lage aantallen Nijlganzen en de daarbij beperkte vraat op landbouwgrond, zullen boeren slechts geringe inkomstenderving onder-vinden. Mogelijk kunnen groepen van enkele honderden vogels na het broedseizoen lokale problemen veroorzaken, bijvoorbeeld als de uit-werpselen van de vogels kwaliteitsvermindering van het gras doen ontstaan en het vee de eetlust wordt ontnomen. Verder zijn er anekdotische be-richten over Nijlganzen die groepen vee bedreij-gen, waardoor deze overstuur raken. In hoeverre boeren hiervan schade ondervinden is onbe-kend.

Er is behoefte aan concrete gegevens over land-bouwschade door Nijlganzen. Mogelijk kan een onderzoek naar de Nijlgans, dat in 1998 door de Stichting Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland zal worden gestart, enige duidel-ijkheid verschaffen.

Ten aanzien van de overige exoten wil ik kort zijn. De nog beperkte aantallen (minder dan 500 pa-ren) kunnen feitelijk nog geen belangrijke scha-de aan eigendommen toebrengen, al zullen er

ongetwijfeld kleine lokale schadegevallen zijn. In het Vondelpark in Amsterdam heb ik waargeno-men dat Halsbandparkieten appel- en perenbo-men plunderen en anderszins regelmatig lichte schade toebrengen aan groenvoorzieningen. Halsbandparkieten blijken tevens geluidsover-last te veroorzaken bij bewoners en bezoekers in en rond het Amsterdamse Vondelpark, een vorm van overlast die overigens in het niet valt bij de elektronisch versterkte heksenketel van culturele expressie die men in dit park vaak moet verdu-ren.

Concurrentie tussen exoten en inheemse fauna en flora

De belangrijke vraag wordt gesteld of inheemse soorten lijden onder de aanwezigheid van exo-ten.

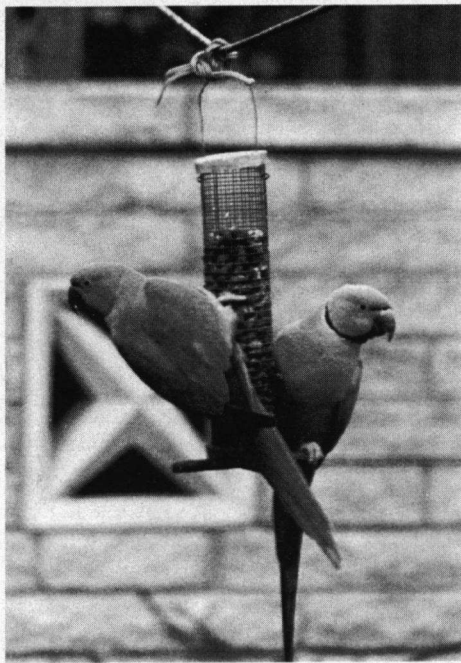
Rob Lensink geeft in zijn artikel in Limosa een aantal concrete vormen van concurrerend ge-drag tussen exoten en inheemse soorten. Zijn conclusie is dat er feitelijk erg weinig bekend is over de negatieve effecten van concurrentiege-drag. Wel signaleert hij dat veel potentieel con-currerende autochtone soorten recent goede broedresultaten hebben behaald, vergelijkbaar met het broedsucces bij exotische eendachtigen.

De Nijlgans, een soort die berucht is vanwege zijn slechte humeur, blijkt inderdaad niet alle vo-gels om zich heen te dulden. Het is daarom des te opmerkelijker dat deze vermeende slachtof-fers toch uitstekende broedcijfers behalen. Blijkbaar is er voldoende ecologische ruimte be-schikbaar voor zowel een Afrikaanse soort en een reeks van inheemse soorten waaronder de

Er is behoefte aan concrete gegevens over eventuele landbouwschade door Nijlganzen.

Foto: Wim Smeets.

Ook over de Halsbandparkiet blijken nauwelijks felten voorhanden te zijn die wijzen op concurrentie met andere hollenbroeders.

Foto: Brian Hawkes.

Grauwe Gans, de Buizerd en de Ooievaar. Ook het broedsucces van weidevogels, zoals de Kievit, Tureluur en Grutto lijkt niet negatief te worden beïnvloed al verdient de problematiek meer aandacht.

Met betrekking tot de exotische hollenbroeders, de Halsbandparkiet en de Mandarijneend, vermoedt Lensink echter een zwaardere concurrentie, vooral bij spechten en andere inheemse hollenbroeders, maar hij ziet geen aanwijzingen dat populaties van wilde soorten worden bedreigd. Maar ook hier blijkt dat er nauwelijks feitelijke gegevens voorhanden zijn over interacties tussen de betrokken soorten en de uiteindelijke effecten op het broedbestand van de hollenbroeders.

Onze belangrijkste exoot, de Fazant, is een bijzonder geval omdat deze soort, in tegenstelling tot de meeste andere exoten, ook dierlijk voedsel tot zich neemt. Herpetologen vermoeden dat Fazanten grote invloed hebben op de reptielenstand, in het bijzonder de Duinhagedis (mondelinge mededeling T. Stumpel). Deze vermoedens worden echter niet door resultaten van wetenschappelijk onderzoek bevestigd. Predatie ten opzichte van vooral jonge vogels en eieren is vastgesteld, maar ook hier is niet bekend of dit gedrag vaak voorkomt. De ornithologische handboeken vermelden echter veel informatie over het overige dierlijke voedsel van de Fazant. Een nogal substantieel deel van het voedselpakket blijkt uit insecten en spinnen te bestaan, terwijl vooral zaden en ander plantaardig materiaal hun stapelvoedsel vormen (zie Cramp et al 1980). Aangezien de Fazant nog steeds in vrij groot

aantal voorkomt, mag worden verondersteld dat de soort een voedselconcurrent is voor andere insectivoren en een zeker effect heeft op dierpopulaties. Welke impact de Fazant heeft in een breder ecologisch verband, in het bijzonder ten aanzien van vogels, zal door middel van onderzoek aan het licht moeten komen.

Hybridisatie als bedreiging voor inheemse soorten

Het ontstaan van kruisingen tussen geïntroduceerde soorten en inheemse soorten is een verschijnsel dat voor menigeen volstrekt onaanvaardbaar is. De angst bestaat dat het genotype van inheemse soorten verandert of dat individuen met het oorspronkelijke genotype zelfs uitsterven.

Een veel aangehaald voorbeeld is dat van de Rosse Stekelstaart. Deze soort blijkt in Spanje met de verwante Witkopeend te hybridiseren, waardoor vermenging optreedt van genetisch materiaal. Tot op heden is het niet bekend of de nakomelingen van gemengde paren op hun beurt vruchtbare nakomelingen kunnen voortbrengen. Er wordt echter gevreesd dat, als gevolg van verdere vermenging, zowel de Witkopeend als de Rosse Stekelstaart in zijn oorspronkelijke vorm, op zijn minst lokaal, zal verdwijnen. Gregory (1997) oordeelt echter dat deze hybridisatie geen reden tot zorg is, aangezien het feit dat deze vermenging plaatsvindt, het bewijs is dat de twee 'Oxyura'-vormen recente evolutieproducten zijn, blijkbaar nog sterk verwant zijn, en dus nog geen soortstatus hebben bereikt. Als er een gezonde levensvatbare mengvorm in Europa tot ontwikkeling komt, dan moet dit worden geaccepteerd als een welkom natuurverschijnsel, waar de mens, als onderdeel van de natuur, toevallig een rol in heeft gespeeld.

Laat ik voorstellen dat ik het met deze redenering eens ben en wel hierom. Als gevolg van de nabijheid van het Amerikaanse continent, heeft de Rosse Stekelstaart de mogelijkheid om Europa zonder hulp van mensen te bereiken. Dat deze immigratie een reële mogelijkheid is, wordt bewezen door in Noord-Amerika geringe eendachtigen (Sneeuwgans, Amerikaanse Smient) die deze oversteek met succes hebben volbracht. Rosse Stekelstaarten zijn natuurlijk vooral afkomstig van Europese waterwildcollecties. Echter, als zo een Amerikaanse Stekelstaart Europa op eigen kracht bereikt en een gezin sticht met een Europese Witkopeend, dan komt dit hele hybridisatieverhaal in een volledig ander daglicht te staan.

Voorlopig moeten wij maar afwachten of de nu vastgestelde Spaanse hybride-stekelstaarteend ook werkelijk langdurig zal aanslaan en of ook alle Witkopeenden, inclusief de geografisch geïsoleerde Aziatische populaties van de Witkopeend, beïnvloed zullen raken.

Met betrekking tot de Nederlandse situatie, moet worden vastgesteld dat de Rosse Stekelstaart vrijwel is verdwenen, na een periode waarin de soort zelfs enige malen in het wild tot broeden is gekomen. Daarnaast ondervindt deze eend thans geen enkele wettelijke bescherming meer.

Er mag worden verwacht dat de soort, althans in Nederland, geen toekomst heeft (Van den Berk et al 1993). Wel blijft de Rosse Stekelstaart een populaire siervogel in waterwildcollecties en als gevolg van ontsnappingen zullen steeds weer nieuwe vogels in het wild opduiken.

Met betrekking tot deze ontsnappingen en in het kader van de hybridisatieproblematiek, is het echter verontrustend dat er in gevangenschap nu ook kruisingen tussen diverse 'Oxyura'-soorten optreden. Ontsnapte nakomelingen van deze gemengde paren blijken op hun beurt ook weer in het wild te zijn vastgesteld (Groot 1997). In hoeverre deze hybriden levensvatbaar zijn en of deze in het wild nakomelingen voortbrengen, zal moeten worden afgewacht.

Rob Lensink vermeldt in zijn artikel in *Limosa* talrijke andere voorbeelden van door hem aangetroffen kruisingen tussen eendachtigen, in het bijzonder tussen ganzen- en eendensoorten onderling. Het is hem echter niet opgevallen dat deze kruisingsproducten een lang leven waren beschoren en hij signaleert dat hun aandeel, in verhouding tot de populatie wilde oudersoorten, zeer beperkt is. De toekomst zal echter moeten uitwijzen of er levensvatbare populaties van hybridevormen zullen ontstaan. Als dergelijke populaties toch ontstaan, dan is het in ieder geval zaak om de gevolgen voor de inheemse fauna en flora te onderzoeken, vooral in gevallen waarbij populaties van inheemse soorten zware concurrentie blijken te ondervinden.

Samenleven met exoten

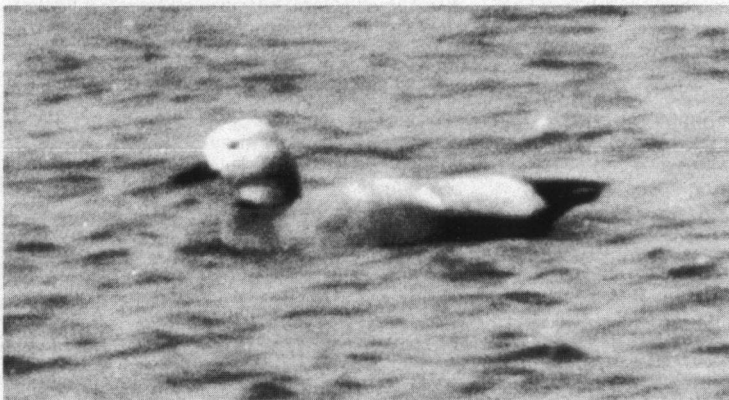
Tegenwoordig wordt wel eens verkondigd dat de Nederlandse natuur maakbaar is; wat men graag wil behouden is ook te behouden en als men iets kwijt wil, dan kan daar wel voor worden gezorgd. Deze hoogmoed wordt echter nogal eens afgestraft. Bij het nemen van maatregelen om soorten te helpen of te dwarsbomen,ervaart men keer op keer dat er onverwachte (bij)effecten van deze maatregelen optreden en ook de bijkomende effecten, zoals de gevolgen van milieuveranderingen (zure regen, broeikas effect en dergelijke) zijn moeilijk in te calculeren. Deze combinatie van onoverzichtelijke omstandigheden betekent dat de gewenste doelen eenvoudigweg niet worden bereikt. Blijkbaar is er onvol-

doende inzicht in de ecologische gevolgen van genomen maatregelen om een gedegen voor-spelling te kunnen doen over de uitkomst ervan. Deze onvoorspelbaarheid is begrijpelijk. In de maagdelijke natuur wordt immers al een bijna-chaosituatie aangetroffen en als daarbij de gevolgen van ons ingrijpen bijkomen, dan is het wel duidelijk dat er complete orderloosheid ontstaat. Het zal inmiddels zijn opgemerkt dat ook de exoten een stevige bijdrage hebben geleverd aan deze uiterst onoverzichtelijke situatie. Talrijke uitheemse dier- en plantensoorten hebben zich, vaak onopgemerkt, een plekje verworven in de nieuwe Nederlandse natuur. De ecologische spelregels zijn grondig veranderd.

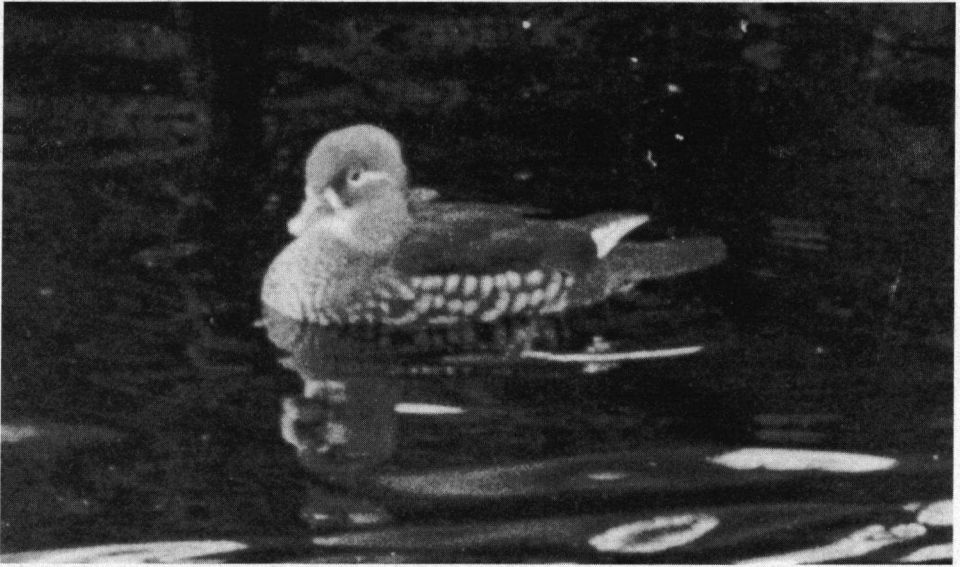
Het is dan ook vaak te laat om nog technische maatregelen te treffen die effect kunnen sorteren. Er is in veel gevallen een onomkeerbare situatie ontstaan. Met tegenzin moeten wij berusten in een meer internationale natuur met Muskusratten, Amerikaanse Vogelkers en fruitvliegjes.

Met betrekking tot de vogelxoten lijkt er echter een mogelijkheid te zijn om, door het nemen van technische maatregelen (schieten, eieren schudden, verstoren, en dergelijke), het tij te keren. In sommige gevallen is dit wellicht mogelijk, bijvoorbeeld bij soorten met een bepaalde reproductie/mortaliteitsbalans, maar het is de vraag of dergelijke ingrepen gewenst zijn. Naar mijn mening zijn er thans goede redenen om de vogelxoten voorlopig met rust te laten:

- er zijn geen aanwijzingen dat exoten belangrijke economische schade veroorzaken;
- er zijn geen concrete gevallen bekend van inheemse soorten die in hun voortbestaan worden bedreigd door exoten;
- hybridisatie tussen inheemse vogelsoorten en exoten heeft in Nederland niet geleid tot het ontstaan van levensvatbare populaties van mengvormen die het voortbestaan van wilde soorten bedreigen;
- het ontbreken van kennis over de ecologische interacties tussen exoten en hun omgeving is reden om de ontwikkelingen goed te volgen en te onderzoeken en voorlopig terughoudend te zijn bij het overwegen van beperkende maatregelen.

Een deel van de Casarca's in ons land zijn vermoedelijk van wilde afkomst.
Foto: Arnoud B. van den Berg.

Er wordt vermoed dat de Mandarijneend (op de foto een wijfje) een concurrent is van vooral spechten, maar ook van andere holenbroeders. Foto: Jan Kroone.

Naar mijn mening zijn dit overtuigende redenen om de exoten voorlopig een beschermde status te verlenen, vergelijkbaar met die van inheemse vogels. Exoten zouden daarnaast het recht moeten krijgen een inheemse status te verwerven, als na grondig onderzoek is gebleken dat een soort geen noemenswaardig negatieve effecten heeft op het voortbestaan van andere soorten of de eigendommen van mensen. De Mandarijneend zou hiervoor een goede promotiekandidaat zijn, vooral ook omdat de Oost-Aziatische populaties van deze soort zwaar onder druk staan als gevolg van biotoopvernietiging (Del Hoyo et al 1992). In dit verband heeft Nederland dus een internationale verantwoordelijkheid om deze soort actief te beschermen.

Naast een betere wettelijke status voor exoten, zouden er zwaardere wettelijke restricties moeten gaan gelden voor het houden van uitheemse vogels. Hiermee zou de ontsnappingskans van exoten kunnen worden verminderd. Het verplichten van watervogelhouders om vogels uitsluitend in gesloten kooien te houden, zou bijvoorbeeld een stap in de goede richting kunnen zijn. Ook een totale stop op de import van wilde uitheemse vogels - een maatregel die al veel eerder geno-

men had moeten worden -, zou op termijn een duidelijke afname kunnen betekenen van het aantal ontsnapte vogels. Verreweg de beste maatregel om de ontsnappingskans te reduceren, is echter het beperken van het siervogelassortiment tot alleen die kweekvormen die, bij ontsnapping, in het wild niet levensvatbaar zijn. Ten slotte zou er een verbod moeten komen op het kweken van hybriden tussen wilde soorten.

Ondertussen zullen de exoten onze volledige aandacht blijven opeisen. Het zal daarbij interessant zijn om te volgen welke van deze nieuwkomers zich in de toekomst zullen handhaven. De omstandigheden voor veel exoten zijn nu weliswaar goed, maar de toekomst zal moeten uitwijzen welke soorten het op eigen kracht redden. Het staat echter vast dat ons nog heel wat verrassingen staan te wachten, zolang er nog zo onzorgvuldig (en dus onverantwoordelijk) wordt omgegaan met in gevangenschap gehouden exoten. Laten wij niet vergeten dat exoten geen schuld hebben aan het feit dat zij hier een plekje voor zich opeisen en dat zij het dus niet verdienen om te worden gedagvaard voor iets dat zij niet op hun geweten hebben.

■ Wim van der Schot, Stichting Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland, Stationsstraat 38, 1506 DH Zaandam.

LITERATUUR:

- Berk, V. van den, F. Hastings & M. van Roomen (1993): Status and origin of Ruddy Duck in The Netherlands. IKC-NBLF-report, Wageningen, 1993.
- Cramp, S. & K.E.L. Simmons eds. (1980): The birds of the Western Palaearctic. Volume 2. Oxford University Press.
- Gregory, S.M.S. (1997): Ruddy Ducks. British Birds 90 (4): 150-151.
- Groot, H.J.B., (1997): Het voorkomen van de Rosse Stekelstaart *Oxyura jamaicensis* in Nederland. Limosa 70 (1): 27-32.
- Hoyo, J. Del, A. Elliott & J. Sargatal eds. (1992): Handbook of the Birds of the World. Volume 1. Lynx Ediciones, Barcelona.
- Jachtfonds (1997): Financieel Jaarverslag 1995.
- Lensink, R. (1996): De opkomst van exoten in de Nederlandse avifauna; verleden, heden en toekomst. Limosa 69 (3): 103-130.